

ΤΟ ΜΥΒΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ

ΙΒ'

Ο γυρισμός μου στην Αθήνα ήταν σχεδόν θριαμβητικός. Η «Πατρίς» είχε τοιχοκολλήσει προγράμματα σ' όλους τους δρόμους : «Ο άπισταλμένος μας, μετεμφιεσμένος εις πλοίαρχον άποβιβάζεται εις Σάμον. Ανασταστική περιγραφή όλων των λεπτομερειών της επαναστάσεως !» Και στο γραφείο μού δέχτηκαν με την ενθάρσια άναγγελία, ότι μού... αύξησαν το μισθό. Δέν είχα ξεκουραστεί καλά-καλά, κι άρχισε ο θάσος της Κυβέλης να δοκιμάζω το «Κόκκινο Πουκάμισο». Η Κυβέλη δέχτηκε να ένοσασκώση ή ίδια το ρόλο της Τριανταφυλλιάς, της λαϊκής γυναικούλας που εινε ήρωίδα του έργου. Ο Παπαγεωργίου έπαιζε το σύζυγο, ο Ροζάν τόν έραστή κι' ο Πλέσσας τόν Περάνη, τόν άστειο κάπτελα στην ταβέρνα. Η Βώκος έκανε τη μάνα, μ' άλήθεια και ζωντανία, που δέν ξεπέφτε ακόμα από τη μνήμη μου. Έτοιμάσαμε τη σκηνή το άπόγευμα της «πρώτης», που βλέπουμε ξεφαντικά τόν Χρηστομάνο να μπαίνει στό θέατρο, σέφοντας δυό μεγάλα κλαριά φρονικες. Ζήτησε μια σκαλίτσα κι' άνέβηκε μονάχος και κάρφωσε το ένα κλαρί από τη μία μεριά καί το άλλο από την άλλη της «μουσικά ντ' Όπερα». Η πρώτη αυτή με συγκίνησε. Τόν φίλησα :

— Σούφερα τά βαιά τών φρονίκων, μούπε γελώντας, να τά κάμω άψίδα να περάσω !

Δέν ξεχνούσα ποτέ την πρώτη ενθάρσυνα που μούχε δώσει—και την πρώτη συμβουλή, να μορφωθώ, μεθαινόμενος ξένες γλώσσες—και την ενγενική συμβάθεια πουδεδινε από μένα. Όταν άπέτυχε σέ μια κωμωδία του, τόν περιέφημο «Κοντορεβιθούλη»—είχε μαζιάρωθει στό θέατρο Κοτοπούλη—κι' όλοι δόξαναν γόρω απ' αυτήν την άποτυχία, το χορό τών μετριών που πανηγυρίζουν τό στραβοπάτημα της αξίας—είχα βγει και τόν υπεράσπιασα : Αδός άπέτυχε σάν καλλιτέχνης, έσείς του ρίχνασθε σάν βάνδαλοι. Τόν υπεράσπιασα ένώ ήξερα, ότι στην τρίτη πράξι αυτής της κωμωδίας—αυτή που δέν επαίχθη—μ' εσατόριζε κι' έμένα. Μιά μέρα με ρώτησε :

— Τό ήξερες, άλήθεια, ότι ήσων και σύ πρόσωπο σ' αυτήν την κωμωδία ;

— Ναι.

— Και με υπεράσπιασε, ξερόνας ένα τέτοιο πράγμα :

— Ναι : Δέν κανονίζω τις γνώμες μου σύμφωνα με τις διαθέσεις τών άλλων άπάντων μου' Μ' έκνταζε καλά στά μάτια, και μού χαμογέλασε με τό πιο άγγελικό χαμόγελο που μπορούσε να βρή.

***

Η σάλα του «Πανελληνίου» γέμισε τό βράδυ της πρώτης του «Κόκκινου Πουκάμισου» από τόν καλύτερο κόσμο της Αθήνας. Το έργο χειροκροτήθηκε. Πολλοί άνέβηκαν στη σκηνή καί μού συχαροφούν. Άνάμεσα σ' άλλους, ο ύπασπιστής του πρόγχηπα Άνδρέα :

— Έχετε, μού είπε, και τό συχαρητήρια του Ύψηλοτάτου !

Η κριτική στό σύνολο της ήτανε πολύ καλή. Αυτή τη φορά κι' ο Χατζόπουλος από τό Μόναχο—διάβασε τό «Κόκκινο Πουκάμισο» τυπωμένο—

έγραψε στό «Νουμά» πολύ ενθουόκτερα από την πρώτη φορά. Μού αναγνώριζε τάλαντο δραματικού συγγραφέα κι' εύρισκε «όχι πάντα άτυχη» την άνεστηγή του λαϊκού χιούμορ. Διατηρούσε όμως πάντα τις επικαυλάξεις του για την κατεθύνση της τέχνης μου και με προσκαλούσε να κάμω την άποφασιστική στροφή προς τό κοινωνικό θέατρο : Νά χρησιμοποιήσω τη δύναμη μου για να βοηθήσω από κει την κοινωνική εξέλιξη του τόπου. Ο Περικλής Γιαννούπουλος είχε ιδή κάποια προανακρούσματα ρεαλισμού που δέν τού άρεσαν :

— Φυλάσου απ' αυτή την ψόρα ! μούλεγε :

Ο Βλαχογιάννης από τό άλλο μέρος με συμβούλευε :

— Βάσεις πολλά «όρατα» πράγματα στό διάλογο' λιγώτερες εικόνες, άραίες, έδώ κι' εκεί, ξεδιαλεγμένες καλά, δυνατές. Περισσότερη λιτότητα.

***

Είχα βάλει μπροστά τρίτο έργο, όταν έδασκε στη Θεσσαλονίκη ή νεοτουρκική επανάσταση. Άπό την έφημερίδα με μαπαράσανε στην στιγμή για κει, μ' ένα διαβατήριο και λίγα μετζία στην τσέπη. Όλη ή Μακεδονία, λαός και κοιμητήριδες έδων τών ειδών, Βουλγαρία, Τούρκια, Έλληνες, βούτζαν στους δρόμους της. Κάθε στιγμή έγίνοντο διαδηλώσεις' κάθε στιγμή ακούοντο λόγιο από μαλακόνια και τραπέζια καφενείων, όπου ή μεγάλες λέξεις της έλευθερίας, της ισότητος

και της αδελφοσύνης έδιναν κι' επαίριαν. Η πρώτη μου δουλειά ήτανε να ιδώ άμέσως αυτούς που ύποτελού

σαν την ψυχή του κινήματος: Τόν Έμβερ-μπεή και τό γιατρό Ναζίμ, τό θεοσοφικό μυαλό της επαναστάσεως. Μένανε σ' ένα ξενοδοχίο—τό «Έλέντι». Ζήτησα από τό περιβάλλον τους να μού όρίσουν ώρα συνομιλίας.

Και παρουσιάστικα με διερχόμενα, τόν Κουτρούμπα, καλή Γεσσαλονικιο, πουχε τις συμπάθειες τών Τούρκων. Άκόμα θυμώμαι ζωηρά τη μόρφη του Έμβερ, τό διάφανο δέμα του, τά έκφραστικό μάτια, που τά χαμήλωνε με συστολή σχεδόν κοριτσιάτικη και τά σεμνα του λόγια. Θύμιζε Μαγάρο, σύγγρο εδπατριδή. Ήτανε σύντομος, μού έξήγησε με πολύ λίγες φράσεις τό κίνημά του, που έπέβαλε ή ανάγκη του συγχρονισμού του τουρκικού κράτους. Ο δόκιμος Ναζίμ ήτανε διεσποδικώτερος. Ποτιόμως από τις ιδέες της γαλλικής επαναστάσεως οραματιζότανε μια Τουρκία στό ίδιο επίπεδο έλευθερίας και προόδου με την Εδρώπη. Ήτανε πεπομένο να τόν θανατώση άκριβώς αυτή ή Τουρκία του Κεμάλ που πραγματοποιεί σήμερα τις πιο ραγδαίες προόδους... Το κέντρον του βάρους της νεοτουρκικής επαναστάσεως μετεφέρθη σέ λίγο στην Πάρι. Την παρακολούθησα κι' εκεί. Πρώτη φορά πατούσα τά χομάτια της.

Τί κόσμοι ! Ή τουρκική πραγματικότητα πρώτα και ή βούαντινες άναμνήσεις ύστερα. Είδα τό Γιλδίς στό ήλιόγεμα της δόξας του. Πρόβαλα τά τελευταία πομπόδια σουλτανικά προσκυνάστικα είδα τό Χαϊμεν να παρελαύνει χαμποιρασμένος και χλωμός σά χιμακίρης επί κεφαλής του έπίσημο χαμεμού του, μέσα σέ πολυτελέστατα κομπά που τάσερναν ύπεροχα όλομιαρα άλογα, με μαύρους άσπρογαντωμένους ενοούχους για όδηγους. Έξησα, για λίγες βδομάδες, τη φαντασμαγορία της Άνατολής, τη στιγμή που ήχότανε να την άναποδογυρίση ένα κύμα ευρωπαϊσμού.

Όταν γύρισα στην Αθήνα έγίνοντο κιάλας ή πρώτες ζυμώσεις για άπομίρησι του νεοτουρκικού κινήματος. Τους πρώτους πυρήνες άποτελούσαν οι μακεδονομάχοι. Το νεοτουρκικό κίνημα τους άραίρουσε τό έδαφος της εργασίας. Είχαν άρχισια να γυρίζουν στην Αθήνα, ύστερ' από μια περίοδο μεγάλων άγώνων και θυσιών, που ήσαν γεμάτοι από τόν πιο άγνό παλιό έθνιτικό αισθηματός, για να ζήσουν τη μίσηρη ζωή του έλληνοτικού καφενείου και της καθημερινής μικροπολιτικής φλυαρίας. Οι άνθρωποι αυτοί, που είχαν ιδή από κοντά την έθνική κληρονομία τους μεγάλους κινδύνους που διέτρεχε, ήταν άδύνατο ν' άνεχθόν έναν πολιτικό κόσμο που δέν έδινε μια δεκάρα για τέτοια ζήτηματα και έδοδεύονε σέ μικροκομματικές διαμάχες, ούτε πρωτοτυπούσης στό διεκχυρσαν ότι τά μικρά κράτη δέν εινε βιώσιμα και ότι αυτοί κυβερνοούσαν... «τυχαίος και μοιραίος». Έτσι άρχισια να καλλιεργηται στό στρατό ή ιδέα νά μιμηθ ή τους νεοτουρκους και να σαρώση τόν παλιοκομματισμό. Μιά άλλη ζύμωση, μεταξύ τών διανομένων, αυτή, άρχισια να σημειώνεται παράλληλα: Με κοινωτική κατεθύνση. Μία ομάδα, από νέους έπισημους, ποίχε ρθ' από τη Γερμανία, αυτή

Ο Κώστας Χερστομάνος

την εποχή—όλοι με διπλόματα από Γερμανικά πανεπιστήμια—Πανασασίου, Άραφαντινός, Πετιμετζάς κ.λ.λ. γινόνταν άμέσως γνωστή με τόν όδριστο τίτλο «κοινωνιολόγοι», κάτω από τόν όποιον κρυβότανε ή πραγματικότητα του σοσιαλιστού. Η ομάδα αυτή τών «κοινωνιολόγων» διετύπωνε, με τό κήρυγμα και με τη δράση της, τό αίτημα της κοινωτικής δικαιοσύνης, την άναγνώριση του εργαζομένου άνθρώπου ως πρώτης αξίας, μ' όλες τις λογικές συνέπειες αυτής της άρχης. Έμπηκα κι' έγω στην ομάδα. Ημουν τότε φανατικός μαρξιστής. Ο σοσιαλισμός εινε σάν την Ιλαρά. Όπως την Ιλαρά τη χύνουν όλοι στην παιδική ήλικία, έτσι δέν ύπάρχει πνευματικός άνθρώπος που να μήν πέρουνε στα νεύια του από κει. Ο άνθρώπιμος, ή βαθειά συμπάθεια στον άνθρώπο κι' ή ανάγκη να τόν υπηρετήση κανεις όσο μπορεί, οι κονομονύται εύκολα σ' αυτή τη θεωρία. Πρέπει να όρμησι καλά τό πνεύμα, για να ιδή κανεις πόσο εινε άνεπαρκής. Έμπηκα στην ομάδα και την άκολούθησα στα πρώτα της βήματα και τά πρώτα κήρυγματά της στις εργατικές μάζες, που τόσο θορύβησαν την κρατούσα τάξι, ώστε ο Θεοτόκης έστειλε μια φορά τό ήπικιο στόν Πειραιά, να διαλύση τις συγκεντρώσεις μας.

ΣΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ : Η συνέχεια.